

5. Косянчук, С. Аксиологічний підхід до формування змісту профільного навчання як нагальна потреба і важлива складова стратегії освіти / Сергій Косянчук // Дидактика: теорія і практика : зб. наук. праць / [за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 67–71.

6. Косянчук, С. В. Технологический подход к процессу формирования ценностно-смысловых ориентаций старшеклассников / С. В. Косянчук // Univers Pedagogic. – 2014. – №1(41). – С. 53–60.

7. Краткий словарь по философии. Более 1000 статей / [авт.-сост. Н. Н. Роголевич] – Мн. : Харвест, 2008. – 832 с.

8. Маркушевич, А. И. О соотношении науки и учебного предмета / А. И. Маркушевич // Сов. педагогика. – 1965. – № 7. – С. 20–27.

9. Маркушевич, А. И. Содержание образования в средней школе / А. И. Маркушевич // Сов. педагогика. – 1961. – № 11. – С. 28–33.

10. Філософський словник / [ред. В. І. Шинкарук]. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1973. – 600 с.

11. Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі: теорія і практика : кол. монограф. / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, С. Е. Трубачева, О. В. Барановська, С. В. Косянчук та ін.]; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської. – К. : Пед. думка, 2015. – 288 с.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЗМІСТУ ІНВАРІАНТНОЇ І ВАРІАТИВНОЇ СКЛАДОВИХ ГУМАНІТАРНИХ ПРЕДМЕТІВ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Сергій КОСЯНЧУК,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України

У статті автор характеризує ціннісні аспекти взаємозв'язку інваріантної і варіативної складових змісту освіти гуманітарних предметів у старшій школі. В основі аналізу – дослідження наукових співробітників відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України. У дискусійній частині статті викладено основні позиції авторів, які розглядають проблеми освіти у контексті аксіологічної парадигми.

Ключові слова: зміст освіти; старшокласник; профільне навчання; гуманітарні предмети; варіативна складова змісту освіти; цінності.

INTERRELATIONSHIP OF THE CONTENT OF INVARIANT AND VARIABLE COMPONENTS OF THE HUMANITIES SUBJECTS: AXIOLOGY ASPECT. Serhiy KOSIANCHUK, Ph. D., Senior Researcher of the Didactics Department at Institute of Pedagogy; National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

In the article the author characterizes the value aspects of the relationship of invariant and variable components of content of educational of the humanities subjects in high school. In the basis of the analysis was based on studies of the scientific staff of the of Didactics Department of the Institute of pedagogy of NAPS of Ukraine. In the discussion part of the article outlines the basic positions of the authors who addressed the problems of education in the context of axiological paradigm.

Keywords: content of education; high school; profile training; humanities subjects; the variable components of content of educational; value.

Постановка проблеми. Освіта як процес і результат розвитку здатності учнів до самостійного розв'язання соціально- та особистісно значущих проблем є ключем до набуття старшокласниками вітагенного досвіду і за-

своєння досвіду поколінь. Відтак, зміст профільного навчання, сформований на аксіологічних засадах, відповідатиме не тільки запитам суспільства, але й задовольнятиме особистісні потреби підростаючого покоління.

Ми неодноразово зазначали, що аксіологічні засади формування змісту профільного навчання в єдності його інваріантного та варіативного складників є основою для розвитку світоглядності особистості, засвоєння правил соціальної поведінки, опанування способів і методів навчально-пізнавальної діяльності, самонавчання і самовизначення. Ці засади визначають сучасні підходи до оновлення системи освіти країни, позначаються на формулюванні цілей шкільної освіти. Аксіологічність змісту освіти піднесе на вищий рівень особистісно зорієнтоване навчання.

Розгортання нової моделі освіти суголосне з потребами осучаснення цілей шкільної освіти, які й визначатимуть подальші перетворення в галузі й вимагатимуть не тільки здобуття учнями якісних знань, але й з наданням цих знань.

На наш погляд, ціннісні аспекти взаємозв'язку інваріантної і варіативної складових змісту освіти гуманітарних предметів є важливою дидактичною проблемою старшої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх 15-ти років науковці Інституту педагогіки, що вивчають проблеми дидактики, значної уваги надають саме аксіологічним проблемам змісту освіти. Вони вважають, що форми, метод, засоби і технології навчання мають увідповіднюватися аксіологічним закономірностям особистісно орієнтованого навчання.

Подаємо коротку характеристику висновків науковців у контексті проблем, поручених у статті, за темами науково-дослідних робіт (НДР), виконаних дослідниками протягом 2000–2017 років.

2000–2002 рр. Тема НДР – «Дидактичні засади функціонування навчального процесу в 12-річній середній школі». Значної уваги також потребують проблеми змісту, що безпосередньо впливають на формування в учнів світоглядних та культурних цінностей, на розвиток у них здатності до самопізнання і самореалізації, на формування знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності і взагалі для життя в сучасному світі. Розроблення ціннісно-орієнтованого змісту шкільної освіти має бути пріоритетом. Формування ціннісних орієнтацій учнів не можна підмінювати знаннями про цінності. Рефлексійний компонент структури змісту сучасної шкільної освіти має включати: самопізнання, саморозвиток особистості, здатність до рефлексії, становлення самосвідомості; здатність адаптуватися до умов життя, готовність впливати на ці умови для досягнення особистісного і суспільного прогресу.

2003–2005 рр. Тема НДР – «Дидактичні основи формування змісту освіти в 12-річній середній школі». Вчені пропонують структурувати зміст освіти у такий спосіб, щоб його засвоєння забезпечувало виконання поставлених перед освітою завдань. У структуру змісту сучасної шкільної освіти

слід імплементувати такі компоненти: аксіологічний, когнітивний, діяльно-творчий, особистісний, рефлексійний та ін. Оскільки взаємозв'язки між цими компонентами загалом досліджувалися недостатньо, то не розроблено методику їх реалізації під час добору і формування навчального матеріалу [6]. На рівні навчального матеріалу і на рівні навчального процесу визначено такі чинники і принципи структурування змісту освіти: навчальні цілі уроку, етап процесу засвоєння; дотримання логіки засвоєння різних видів змісту, представлених різними компонентами змісту освіти (предметні знання і вміння, ціннісні орієнтації, досвід міжособистісного спілкування, способи пізнавальної діяльності, самопізнання і саморозвиток); можливості поєднання різних видів змісту; урахування досягнутого учнями рівня засвоєння того чи іншого виду змісту; пріоритет формування ціннісних орієнтацій, розвитку, становлення самосвідомості учнів.

2006–2008 рр. Тема НДР – «Дидактичні засади формування і реалізації профілів навчання». Серед освітніх завдань брати за основу виявлення і засвоєння аксіологічних аспектів наукового знання, адже наявна переорієнтація цілей освіти потребує й нового аксіологічного підходу до формування якостей випускника загальноосвітнього навчального закладу. Основними завданнями профільного навчання визначено: розвиток творчої самостійності, яка ґрунтується на базі міцних знань; створення умов для подальшої професійної підготовки, вибору професії або сфери діяльності; формування системи уявлень, ціннісних орієнтацій, дослідницьких умінь і навичок; формування компетентної особистості [7].

2009–2011 рр. Тема НДР – «Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі». Актуальність проблеми дослідження зумовлена необхідністю визначення нових критеріїв для врахування індивідуальних особливостей учнів, відбору змісту навчального матеріалу відповідно до нового соціального замовлення на основі компетентнісного, аксіологічного, комунікативного підходів до формування особистості, встановлення оптимального співвідношення між інформаційним і діяльнісним компонентами змісту освіти, інформаційною і розвивальною функціями навчання. Головною перевагою диференційованого підходу у процесі формування в учнів знань про людину є усвідомлене структурування дітьми їхніх ціннісно-сміслових орієнтацій, за яких зростає рівень розуміння ролі і значення Людини у системі міжособистісних стосунків, що є однією з умов успішної соціалізації [4].

2012–2014 рр. Тема НДР – «Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі в умовах профільного навчання». Створення теорії фундаменталізації змісту зумовлено необхідністю у сучасному глобалізованому світі здобувати універсальні знання, які дадуть змогу будь-кому орієнтуватися не лише в обраній професійній діяльності, а й у повсякденному житті. Аксіологічний підхід визначає орієнтацію учнів на усвідомлення національних, патріотичних, громадянських, родинних, світоглядних цінностей і визначення їх в ієрархії привласнених (особистісних) цінностей і ціннос-

тей людського буття. Принцип гуманітаризації освіти передбачає підвищення статусу гуманітарних і суспільних навчальних предметів із суттєвим переосмисленням і переглядом їх змістового наповнення; очікувані результати гуманітарної освіти: самовизначення в оточуючому світі; ціннісні орієнтації. Розв'язання проблем фундаменталізації та гуманітаризації освіти вбачається у можливості вивчення гуманітарних та природничих предметів як однієї зі складових єдиної загальнолюдської культури, у розгляді ціннісних аспектів наукового пізнання. Освіту можна вважати фундаментальною, якщо вона є процесом такої взаємодії людини й інтелектуального середовища, коли особистість сприймає її для збагачення власного внутрішнього світу і завдяки цьому примножує потенціал самого середовища [2; 10].

2015–2017 рр. Тема НДР «Формування змісту профільного навчання в єдності його інваріантної і варіативної складових». По суті, у цій статті ми намагаємося схарактеризувати проміжні висновки, яких дійшли науковці відділу дидактики.

Мета статті – схарактеризувати ціннісні аспекти взаємозв'язку інваріантної і варіативної складових змісту освіти гуманітарних предметів у старшій школі.

Виклад основного матеріалу. Оскільки диференціація змісту навчання в старших класах здійснюється на основі співвідношення базових і профільних предметів, курсів за вибором, то кожен із них виконує певну роль у реалізації завдань навчання. Відповідно, на якість освіти впливає Стандарт, який має унормувати співвідношення між навчальними годинами, обов'язковими для вивчення, та тими, що зможуть обирати учні старшої школи. З іншого боку, ефективність засвоєння знань в умовах профільного навчання залежить від того, наскільки збережено послідовність і наступність в освіті між основною і старшою школою, а також від того, як відбувалося становлення в учнів початкової школи, за визначенням О. Вишневського, «первинних ціннісних орієнтацій». О. Вишневський зазначає: «основна школа дає базову загальну освіту як фундамент повної середньої освіти. Тут завершується становлення умінь та навичок самостійної діяльності, розширюється інформативне поле і, відповідно, світогляд дитини, глибше диференціюються ціннісні орієнтації, зміцнюються воля і характер. На цьому етапі також виразніше виявляють себе схильності дитини до тієї чи іншої сфери діяльності, чим забезпечується наступний перехід до профілізації [3, с. 27]».

Інваріантна освітня складова носить загальноосвітню, загальнокультурну, світоглядну спрямованість і передбачає розвиток ключових компетентностей як необхідної основи успішної життєдіяльності індивіда в сучасному світі. Водночас, варіативна складова забезпечує гнучкість структури шкільних навчальних планів, інтеграцію суміжних предметів, диференціацію, уніфікацію та гуманізацію освітнього процесу, тобто варіативна освітня складова може бути спрямована також на покращення

ефективності формування ціннісно-сміслових орієнтацій старшокласників і подальшій їх соціалізації. На переконання О. Барановської, конструювання змісту профільного навчання має відбуватися на основі міжпредметної інтеграції [1].

Загалом, учені вважають, що зміст навчального предмета має містити такі взаємозалежні компоненти: знання про світ і про способи діяльності, які втілюються в уміннях і навичках, а також досвід індивідуальної і колективної (групової) творчої діяльності, яка забезпечує можливість розв'язувати нові завдання. Зміст емоційно-ціннісних ставлень і стосунків особистості з оточенням тут відіграє провідну роль. М. Ярмаченко, визначаючи поняття «зміст освіти», наголошує, що «найважливішою вимогою до змісту освіти є науковість. Навчання має розкривати реальні зв'язки між явищами природи, людського суспільства й мислення <...> Зміст освіти визначається й таким принципами: всебічність; зв'язок життям і практикою; диференціація; систематичність і взаємозв'язок між навчальними предметами; доступність для учнів; врахування особливостей національної культури і виробництва [11, с. 211–212]».

Характеризуючи поняття «зміст загальної середньої освіти», О. Савченко звертає особливу увагу на те, що «методологічною основою визначення змісту є загальнолюдські й національні цінності, центрованість на актуальних і перспективних виховання і розвитку дитини. Зміст визначається на засадах фундаменталізації, науковості та системності знань, їх цінності для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації шкільної освіти, ідей полікультурності, взаємоповаги між націями і народами, світського характеру школи <...> детермінований українознавчим спрямуванням, що безпосередньо забезпечується вивченням таких загальноосвітніх предметів, як українська мова, українська література, історія України, географія України, українська художня культура тощо, а також висвітленням українознавчого матеріалу в змісті інших навчальних предметів [5 с. 323]».

Науковець О. Савченко, визначивши (2008) тенденції розвитку теорії шкільного змісту освіти на початку XXI століття (поєднання у доборі змісту соціального запиту і потреб особистості; збагачення і конкретизація освіти шляхом дидактико-методичного розроблення нових способів навчальної взаємодії вчителя і учнів; включення до змісту освіти особистісного компонента; переосмислення і переструктурування всіх компонентів змісту освіти на засадах компетентнісного підходу; включення середовища до компонентів змісту освіти, що зумовлене інформаційною насиченістю макро- і мезосередовищ, які активно чи пасивно впливають на пізнавальну і мотиваційно-ціннісну складову навчання [8]), подає визначення (2012) змісту шкільної освіти: «педагогічно адаптована система знань, умінь, навичок, способів навчальної діяльності (зокрема, творчої), емоційно-ціннісного ставлення учнів до світу, що забезпечує світоглядний інтелектуальний, естетичний і фізичний розвиток особистості. Джерела

формування змісту: соціальний досвід людства, середовище, життєвий досвід учнів [9, с. 485]».

Ці підходи до конструювання змісту враховуються в нашому дослідженні у визначенні базових предметів та розробки курсу за вибором «Цінності і смисли в житті людини».

У процесі нашого дослідження проаналізовано предметні програми. Було встановлено, що у предметних програмах з предметів гуманітарного циклу не завжди чітко виокремлені вимоги до засвоєння знань з огляду на формування ціннісних орієнтацій старшокласників. Тобто, не відображено основних ідей формування характеру дитини, що, на думку О. Вишневецького, який усебічно розглядає системно-ціннісний підхід до визначення змісту виховання і розвитку, є конгломератом відповідних компонентів – «прагнень, волі, мислення, ціннісних орієнтацій і окремих прикмет людини [3, с. 241]», тож, як зазначає автор, слід розвивати їх з орієнтацією на головну освітню мету. Оскільки система цінностей і якостей особистості старшокласника розвивається і виявляється через його власні ставлення, то відповідні ціннісні орієнтації мають формуватись у процесі навчання предметів гуманітарного циклу, суб'єктивно відображаючи цінності. Отже, навчально-виховний процес за такого підходу пріоритетно формуватиме ціннісно-смыслову сферу особистості учнів, де у процесі навчання предметів гуманітарного циклу відбуватиметься й соціалізаційна підготовка до входження підлітків у доросле життя.

Висновки. За мінливого світу з усе новими й новими викликами розвиток учнів старшої школи має бути спрямовано на формування здатності розуміти і пояснювати явища реальної дійсності, вміти вибудувати оптимальну траєкторію своєї життєдіяльності. Формування вмінь розв'язувати навчальні проблеми (маються на увазі вправи і завдання інваріантної складової, проблемні ситуації і т.п. варіативного змісту) – своєрідна відправна точка на шляху адекватного усвідомлення учнями важливості процесів самомотивування на самостійне здобуття знань, формування умінь і навичок, без яких унеможливиться розв'язання проблем як особистісних, так і соціальних. Відтак, проблема формування ціннісних установок, смислів, ідеалів підрастаючого покоління на змісті інваріантної і варіативної складових має відбуватися комплексно – у їх взаємозв'язку.

Література

1. *Барановська, О. В.* Конструювання змісту профільного навчання на основі міжпредметної інтеграції / О. В. Барановська // Дидактика: теорія і практика : зб. наук. праць / [за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської] / Ін-т пед. НАПН України. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – С. 32–36.
2. *Васьківська, Г. О.* Формування системи знань про людину в учнів старшої школи: теорія і практика : монограф. / Г. О. Васьківська. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 512 с.
3. *Вишневецький, О.* Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Електронний ресурс] / Омелян Вишневецький. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_others/vyshnevsky.pdf

4. Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі : монограф. / [авт. кол.: В. І. Кизенко, Г. О. Васьківська, С. П. Бондар й ін.] ; за наук. ред. В. І. Кизенка. – К. : Пед. думка, 2012. – 216 с.

5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 322–324.

6. Зміст сучасної шкільної освіти: Дидактичний аспект : посіб. / О. К. Корсакова, С. Е. Трубачева. – К. : ФАДА, ЛТД. – 2003. – 56 с.

7. Профільне навчання. Нормативно-правові й теоретико-методичні засади / [авт. кол.: Л. А. Липова, В. І. Кизенко, Г. О. Васьківська, С. Е. Трубачева та ін.]. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 160 с.

8. Савченко, О. Розвивальний потенціал змісту освіти у 12-річній школі / Олександра Савченко // Освіта. – 2008. – 9–16 квітня., с. 10.

9. Савченко, О. Я. Дидактика початкової школи : підручн. / О. Я. Савченко – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

10. Фундаменталізація змісту освіти у старшій школі: теорія і практика : кол. монографія / [авт. кол.: Г. О. Васьківська, В. І. Кизенко, О. В. Барановська, С. В. Косянчук, С. Е. Трубачева та ін.] ; за наук. ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської. – К. : Пед. думка, 2015. – С. 21–22.

11. Ярмаченко, М. Зміст освіти / М. Ярмаченко // Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. – К. : Пед. думка, 2001. – 516 с.

ПРАФЕСІЙНА АРЬЕНТАЦЫЯ СТАРШАКЛАСНІКАЎ НА НАБЫЦЦЁ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ НАСТАЎНІКА ЯК КАМПАНЕНТ КАДРАВАЙ ПАЛІТЫКІ У СФЕРЫ АДУКАЦЫІ РЭГІЁНА

Святлана СЯРГЕЙКА,

кандыдат педагагічных навук, дацэнт, рэктар ДУА «Гродзенскі абласны інстытут развіцця адукацыі», Рэспубліка Беларусь;

Ларыса ТАРАНЦЕЙ,

кандыдат педагагічных навук, дацэнт, дэкан ДУА «Гродзенскі абласны інстытут развіцця адукацыі», Рэспубліка Беларусь.

У артыкуле аўтары характарызуюць асаблівасці рэалізацыі кадровай палітыкі у сферы адукацыі рэгіёна. Абгрунтавана неабходнасць арганізацыі спецыяльнай працы па прафесійнай арыентацыі вучняў старэйшых класаў з мэтай далейшага ўсвадомленага выбару імі прафесіі педагога. Гаворка ідзе аб вышэйшні прэстыжу педагагічнай прафесіі і абдору прэтэндэнтаў, матываваных і арыентаваных на атрыманне прафесіі педагога.

Ключавыя словы: адукацыйная палітыка; сістэма адукацыі рэгіёна; вучні старэйшай школы; прафарыентацыйная дзейнасць; педагагічныя прафесіі; каштоўнасныя прыярытэты і матывацыі маладога настаўніка.

ПРОФЕСІЙНА ОРІЕНТАЦІЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА ЗДОБУТТЯ ФАХУ ВЧИТЕЛЯ ЯК КОМПОНЕНТ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ОСВІТИ РЕГІОНУ. *Світлана СЕРГЕЙКО, кандыдат педагагічных навук, доцент, ректор ДЗО «Гродненський обласний інститут розвитку освіти», Республіка Білорусь; Лариса ТАРАНТЕЙ, кандидат педагагічних навук, доцент, декан ДЗО «Гродненський обласний інститут розвитку освіти», Республіка Білорусь.*

У статті автори характеризують особливості реалізації кадрової політики в сфері освіти регіону. Обґрунтовано необхідність організації спеціальної роботи з